

Vzgojne ustanove na prehodu v postindustrijsko družbo

Youth residential care in transition in post-industrial society

Vinko Skalar

Povzetek

*Vinko Skalar,
dr. psih.,
Pedagoška
fakulteta v
Ljubljani,
Kardeljeva pl.
16, 1000
Ljubljana.*

Na prehodu iz industrijske v postindustrijsko družbo so se vzgojni zavodi s pogoji dela in koncepti, ki so nastali iz potreb industrijske dobe, znašli v krizi in bodo morali rekonceptualizirati svoje mesto in vlogo v sistemu skrbi družbe in njenih institucij za odklonsko in delinkventno mladino. Krizo vzgojnih zavodov povečujejo drugačne družbene razmere, katerim se vzgojni zavodi niso uspeli prilagoditi, nadalje njihov obrobni položaj v šolskem sistemu, zahteve javnosti in družbenih dejavnikov, da je treba vzgojne zavode zapreti in pa še vedno prisotna tretmanska orientacija vzgojnih zavodov, ki je bila v 70. letih zavržena. Preživetje vzgojnih zavodov ne more zagotoviti ne povečana represija in zapiranje zavodov, ne vztrajanje na konceptih 50. in 60. let, pač pa skrb za vsebinsko bogato življenje znotraj zavodov, poudarek na izobraževanju in uspo-

sabljanju gojencev. Potreben je diferenciran in individualiziran pristop, ustrezen izbor korektivnih metod in povečana profesionalizacija strokovnega osebja v zavodih.

Ključne besede: zavodska vzgoja, vzgojni zavodi, profesionalizacija

Abstract

The transition from industrial to post-industrial society has precipitated a crisis in residential care, the practises and working principles which were based on the needs of the industrial age, and which must now reconsider its place and role among institutions for non-conforming and delinquent young people in the social care system. The crisis of residential care homes is magnified by their failure to adapt to changed social conditions and, additionally, by their peripheral position in the school system, the demands of prevailing public and social conditions to close them down, and by their continued adherence to treatment orientated regime, which was rejected in the 1970s. The survival of residential care cannot be ensured by increased repression and the closing of homes, nor by returning to the ideas of the 50s and 60s. It can only be guaranteed by careful attention to ensuring that life in care offers rich possibilities with an emphasis on the education and enabling of residents. A unique and individual approach is necessary, together with an appropriate choice of corrective methods and an increased professionalism by the specialist personnel in the care homes.

Key words: child and youth residential care, residential institutions, professionalisation of care work

Tuggener, znameniti švicarski socialni pedagog in starosta evropske socialne pedagogike, je leta 1988 v New Castlu, v Veliki Britaniji, na kongresu socialnih pedagogov strnil navidezno zelo raznoliko dejavnost socialnih pedagogov v dve temeljni nalogi: v integriranje in razvijanje. Prva naloga, "integriranje", integriranje v glavni tok (main streaming) je paradigma socialno integrativnega modela. To je modela, pri katerem merimo ustreznost vedenja in osebnostnega funkcioniranja ljudi po vnaprejšnjih shemah, ki določajo arbitrarno opredeljen ideal telesno in duševno zdravega, normalno razvitega, prilagojenega, socializiranega in dobro

vzgojenega otroka, mladostnika in tudi odraslega. Če posameznik odstopa od sheme, veljavne v danem socialnem okolju, ga označimo kaj hitro za bolnega, nenormalnega, vedenjsko in osebnostno problematičnega, delinkventnega, ali za nezrelega, ekscentričnega, čudaškega, nesposobnega, z eno besedo, drugačnega.

Socialnointegrativni model je model, ki se je uveljavil in je deloval v industrijski družbi. V industrijski družbi, v kateri so natančno določene vloge, ki jih terja diferenciran in specializiran delovni proces, v družbi, ki vidi v delavcu predvsem instrument v verigi specializiranih delovnih procesov in nemotenega, dobro utečenega industrijskega stroja.

Takšni družbeni odnosi terjajo predvidljive individualne vloge, ki se prenašajo iz generacije v generacijo, trdne in predvidljive odnose med posamezniki in družbenimi institucijami.

Šola opravlja naloge izobraževanja in vzgoje. Poleg izobraževalne ima tudi vzgojno in socializacijsko vlogo in je instrument družbene reprodukcije in individualne socialne integracije, ki jo terja družbena reprodukcija.

Odklonskost in delinkventnost se v industrijski družbi ocenjujeta kot neuspela ali pomanjkljiva socializacija in v primeru odklonskosti uporabijo država in njene institucije instrumente in ukrepe, s katerimi poskušajo posameznika prisiliti k vedenju, skladnemu z zakoni in moralnimi normami, ga vzgojiti ali prevzgojiti, ali pa ga ozdraviti in ga na ta način zopet vključiti v glavni tok.

Izključitev (eliminacija) je spricho instrumentalizacije človeka in razglašanih demokratičnih načel nezaželeno in se vsaj deklarativno ne razglašajo kot metoda za reševanje problemov odklonskosti, četudi je v kaznovalni politiki kot zapor ali kot oddaja (mladostnika) v vzgojni zavod dejansko navzoča.

Socialnointegracijska paradigma postavlja pred pedagoge, specialne in socialne pedagoge, pred vzgojitelje in učitelje kot eno temeljnih nalog socialno integriranje.

Vzgojni zavodi so proizvod industrijske oziroma modernistične dobe. Prispevali naj bi k socialni integraciji otrok in mladostnikov, ki so bili zaradi delinkventnosti ali drugih socialnopatoloških vedenjskih manifestacij izključeni iz glavnega toka, hkrati pa so opravljali tudi vlogo varovanja družbe pred devianti. Cilji socialnega integriranja so bili v ospredju tedaj, ko so bili vzgojni zavodi še dobro varovane, trdno zaprte institucije in je v njih prevladovala prisila, kaznovanje in omejevanje in ko je bila v

njih uveljavljena stroga hierarhija, ko so potekale informacije le v eni smeri, od avtoritete v vrhu piramide k podrejenim, ki so bili dolžni le spolnjevati ukaze. Cilji socialnega integriranja pa so ostali v ospredju tudi po II. svetovni vojni, v 50. letih, ko se je v vzgojnih in prevzgojnih institucijah začel rahljati disciplinarni režim, ko so se te začele odpirati v okolje, ko se je v njih postopoma uveljavil tretmanski koncept. Še bolj določno in nedvoumno je bila v ospredje postavljena socializacijska, resocializacijska, vzgojna in korekcijska vloga vzgojnih zavodov, še vedno pa so opravljali tudi vlogo družbenega varstva, varstva pred deviantnimi in delinkventnimi mladostniki. Zato je država ustanavljala vzgojne oz. prevzgojne institucije zunaj mestnih in industrijskih centrov, v nekaterih primerih so bile te institucije potisnjene celo na obrobje državnih meja. Tu so ostale tudi potem, ko represivne metode v njih niso bile več vodilne. Če parafraziramo M. Foucouulta: njihov položaj je ostal v družbi enak tudi tedaj, ko je bolj prefinjeno in prikrito nasilje zamenjalo prej grobega, fizičnega.

Vzgojni zavodi pa niso bili le na obrobju družbenega dogajanja, pač pa tudi na obrobju šolskega sistema. To se je v primerjavi z ostalimi segmenti šolskega sistema kazalo tako vi financiranju dejavnosti, v določanju normativov, pogojev za delo in za izvajanje programov, kot tudi v količini in kakovosti pozornosti, ki so jo odgovorni namenjali temu področju.

Obroben položaj je vzgojnim zavodom prinašal nekatere prednosti: npr. manj družbenega nadzorstva in več samostojnosti pri izbiri metod in modelov in pri izvajanju programov. Po drugi strani pa je obroben položaj vzgojne zavode postavljal v odvisnost, zaradi katere so opravljali nadzorno - družbeno zaščitno vlogo, četudi ta s strani družbenih dejavnikov in države ni bila izrecno opredeljena in ukazana. Vsekakor so vzgojni zavodi v 50. letih, tedaj ko se je v njih uveljavila tretmanska ideologija, dosegli svoj strokovni razcvet. Nekateri med njimi so bili primerljivi s podobnimi zavodi v razvitih evropskih državah, v Ameriki in v Kanadi, kar so priznavali tudi strokovnjaki iz tujine, s katerimi smo bili v stiku.

V 80. letih se je v razvitem svetu industrijsko obdobje prevesilo v postindustrijsko. Zaznamovali so ga hiter gospodarski razvoj z gospodarskim razcvetom in industrializacijo številnih držav tretjega sveta, kamor se je iz razvitega sveta selila težka industrija, in pa tiste industrijske panoge, ki so razvitemu svetu prinašale velike dobičke zaradi cenene delovne sile v državah tretjega sveta. Za postindustrijsko obdobje je nadalje značilen skokovit razvoj elektronike, elektronske tehnologije, posebej računalništva in informacijskih sistemov, hitro premagovanje razdalj na planetu in informacijska povezanost sveta, migracijska gibanja, specializacija proiz-

vodnje, hiter razvoj drobnega gospodarstva in uslužnostnih dejavnosti, uveljavljanje tržnega gospodarstva in povečana poraba dobrin.

Postindustrijskega obdobja ni mogoče preprosto umestiti v 80. leta, kajti uveljavljalo se je neenakomerno; v visoko razvitih državah že celo desetletje in več prej. To obdobje je postopoma izrinjalo in še vedno izrinja značilne vrednote industrijske dobe. Kot vrednote pa se uveljavljajo fleksibilnost, mobilnost, pluralnost ... predvsem pluralizacija življenja, življenjskih stilov, življenjskih poti, skupaj in hkrati z individualizacijo. V ospredje stopa posameznik kot dejavnik in subjekt načrtovanja, odločanja in delovanja. Pozameznik se osvobaja iz družbeno normiranih vedenjskih kalupov. Nima vnaprej določene in jasno začrtane življenjske poti, pač pa izbira med številnimi možnostmi, ki pa niso stabilne in zanesljive. Posameznik mora izoblikovati lastne vzorce delovanja in lasten življenjski stil, prav tako lasten vrednotni in normativni sistem. Sam prevzema tudi odgovornost za svojo življenjsko pot in pot za preživetje.

Razmere, ki potiskajo v ospredje vrednote postindustrijske družbe oziroma postmoderne, ustvarjajo dvom v integracijski model socialne države in tudi dvom v socialnointegracijski model socializacije. Klasična formula - "socializacija kot instrument socialne integracije" izgublja na pomenu. Prav tako pojmi, kot so: resocializacija, reintegracija, rehabilitacija prevzgoja in tretman. Vsi ti in podobni izrazi, skupaj z operativnimi modeli in izvedbenimi strategijami, so v funkciji socialne integracije in hkrati regulacije in kontrole.

(Sekundarna) socializacija je v postindustrijski družbi usmerjena k oblikam pomoči, ki pomagajo mladim obvladovati življenje, obvladovati in premagovati naloge in ovire na življenjski oziroma na razvojni poti. Mlada človeka je treba opremiti s strategijami pomoči, da bo preživel, da bo zmož obvladati ovire na življenjski poti, da bo ohranil pozitivno samopodobo, da se bo ubranil uničujočih procesov stigmatizacije. Četudi bo morda ubiral nenavadne, neobičajne, nekonvencionalne in nekonformne poti. Socializacija naj bi povečevala mladostnikovo kompetentnost, da se bo obdržal v glavnem toku, oziroma da se bo vanj vključil, če je zdrsnil iz glavnega toka.

Naloga pedagogov - vzgojiteljev ali specialnih pedagogov ali socialnih pedagogov je vzgoja, izobraževanje, socialno učenje, svetovanje, razvijanje osebnih socialnih kompetenc, podpora alternativnim možnim oblikam preživetja, pomoč mladim iskati izhode iz življenjskih stisk in pasti.

Vzgojni zavodi so trenutno v krizi in na razpotju. V krizi in na razpotju zaradi svoje socialno integrativne vloge, ki so jo imeli v preteklosti in ki jo

želijo imeti večinoma še danes, ne da bi poskušali razumeti svoje vloge nekoliko drugače, kot to terjajo drugačne družbene razmere in potrebe.

Nekatere specifične dejavnike, ki prispevajo k sedanji krizi vzgojnih zavodov, bomo razčlenili in sicer:

1. Dinamičnost in privlačnost socialnega okolja ter negibnost oziroma prepočasen življenjski tempo znotraj zavodov.
2. Vzgojni zavodi so, kot že v preteklosti, še vedno na obrobju šolskega sistema. Njihova ponudba zaostaja za ponudbo javnih in zasebnih šol, zaradi česar je za varovance manj zanimiva, manj motivirajoča.
3. Spričo naraščajočega kriminala, zaradi naraščajoče socialne patologije, tudi zaradi izgredov v zavodih, ki so odmevni v javnosti in povečujejo strah pri ljudeh, je v javnosti, tudi pri odgovornih družbenih dejavnikih, vedno več pritiskov, češ da bi bilo treba vzgojne zavode zapreti, jih ograditi, vpeljati v njih strožjo disciplino in "trdo roko" in dokončno opustiti tretmanski koncept, še posebej z vsemi primesmi permisivnosti.
4. Tretmanska paradigma je bila v 80. letih v razvitem svetu bolj ali manj zavržena kot neformalna in prefinjena oblika nadzorstva, pa tudi kot model resocializacije pri prestopnikih. Že pred tem, tudi tedaj, ko v stroki ni imela enakovredne alternative, pa je bila s strani javnosti, do neke mere tudi strokovne, deležna številnih kritik in zavračanja.

Razgibanost zunanega in negibnost zavodskega okolja

Po osamosvojitvi Slovenije, z večjo odprtostjo naše države v razviti svet, z odprtostjo meja, zaradi krajših razdalj, ki so posledica sodobnih prometnih sredstev in komunikacij, zaradi tržnega gospodarstva, ki se uveljavlja in ponudbe trgovine, zaradi bogate ponudbe kulturnih dobrin in kulturnih prireditev, zaradi decentraliziranega koncepta razvoja Slovenije, zaradi pestre strankarske dejavnosti ... in še bi lahko naštevali, je življenje za mlade privlačno, motivirajoče. Tudi za gojence oziroma mladostnike, ki imajo znotraj zavodov bolj shematizirano in enolično življenje, ki ga določajo pravila, ne preveč pestra ponudba in tudi ne ravno idealni pogoji za življenje in delo. Ne glede na to, da je večina zavodov za usposabljanje, tudi vzgojnih zavodov, prenovljenih.

Odprtost zavodov, za katero smo se zavzemali in jo uveljavili v polpreteklem obdobju skupaj s tretmansko orientacijo, prispeva k neoviranemu

poseganju gojencev po dobrinah, ki jih ponuja širše socialno okolje. Odrprtost zavodov pa ustvarja tudi priložnosti, morda celo vzpodbuja posameznike ali skupine, da iščejo v zavodskih gojencih partnerje pri "sumljivih" poslih. Zavodski gojenci so za trgovce z drogo uporabni kot dilerji, za dilerje pa dobri potrošniki droge.

Vodstva vzgojnih zavodov nimajo učinkovitih instrumentov, ki bi preprečevali stik med varovanci in kriminalnimi skupinami ali posamezniki zunaj zavoda. Gojencem pri takšnih komunikacijah niti ni potrebno iskati in uporabljati bolj skritih, podtalnih poti.

V tej zvezi prihaja do nesmiselnega položaja. Na številnih srednjih šolah v Sloveniji nameščajo v zadnjem času varnostnike, da bi zagotovili kolikor toliko normalne pogoje za izvajanje izobraževalnega procesa in da bi obvladovali nekatere razbrzdane mladostnike. V vzgojnih zavodih, kjer obravnavajo vedenjsko in osebnostno motene mladostnike, pa nimajo instrumentov (tudi varnostnikov ne), da bi si z njimi pomagali, še posebej v kriznih situacijah, ki v teh ustanovah niso tako redke.

Neustrezna in pomanjkljiva ponudba vzgojnih zavodov

Vzgojni zavodi, tudi vse druge vzgojne ustanove, bi morali imeti spričo izbrane težavne, vedenjsko in osebnostno motene populacije, spričo diferenciranih in individualiziranih korektivnih programov, spričo nalog posebnega družbenega pomena, zagotovljene nadstandardne in dodatne pogoje za življenje in delo. Takšnih pogojev, ki bi ustrezali posebnim potrebam, pa vzgojni zavodi niso imeli niti v preteklosti niti jih nimajo dandanes. Pogoji so prej slabši kot boljši od tistih, ki jih imajo otroci in mladostniki v osnovnih, srednjih in poklicnih šolah. Vzgojni zavodi imajo majhen izbor možnosti za poklicno usposabljanje, nekatere poklicne delavnice ne dosega standardov, ki jih določajo predpisi in pravilniki. Vzgojni zavodi imajo tudi majhen izbor možnosti za preživljanje prostega časa gojencev in za organizacijo prostočasnih dejavnosti. Njihove možnosti so manjše kot možnosti, ki jih imajo mladi v širšem socialnem okolju. V nekaterih zavodih se gojenci dolgočasijo, nekateri doživljajo zavodsko epizodo kot izgubljen čas in kot zapravljanje možnosti, ki bi jih imeli, če bi ne bili v vzgojnem zavodu. Bolj kot priložnost, da dokončajo osnovno ali poklicno šolo, ali da si pridobijo poklic, doživljajo oddajo v zavod kot kazen, za katero pa dobro vedo, da je zavod ne bo mogel v polni meri uresničiti.

Seveda to ne velja za vsak zavod v enaki meri. Najbrž se lahko nekatere

ri zavodi pohvalijo s povsem drugačnimi, pozitivnimi rezultati in tudi pogoj, vendar pa so navedene značilnosti v večini zavodov navzoče v tolikšni meri, da jih ni mogoče spregledati, četudi se morda pojavljajo le občasno.

Pritisk javnosti, da bi bilo treba vzgojne zavode zapreti

Pritiskov, posrednih in neposrednih, češ da bi bilo treba vzgojne zavode zapreti, je v medijih vedno več. Pri tem pa ne gre le za opozorila in mnenja občanov v okoliših vzgojnih zavodov, ki se čutijo zaradi bližine delinkventnih mladostnikov ogrožene, pač pa tudi za pritiske državne uprave, še posebej ministrstva za pravosodje, ministrstva za notranje zadeve, ministrstva za šolstvo in šport, pa tudi ministrstva za družino in socialne zadeve. Torej tistih ministrstev, ki so posredno ali neposredno vpletena in odgovorna za reševanje problemov delinkventnih mladostnikov, tudi otrok in mladostnikov, ki nimajo družinskega varstva in mora država z oddajanjem v zavode poskrbeti za njihovo varstvo in vzgojo.

Neposredni povod tem pritiskom so bili odmevnejši izgredi v zadnjih nekaj letih v nekaterih vzgojnih zavodih in v prevzgojnem domu. Na zahtojno klop je bila v takih primerih vedno znova postavljena prevelika odprtost vzgojnih zavodov in pa paradigma permisivnosti izpred več kot 25 leti. Kritiki zavodske obravnave, tudi tisti v državni upravi, povezujejo demokratične procese v zavodih, osebni, pristen in prijateljski odnos med vzgojitelji in gojenci, poudarek vsebinsko bogatemu pedagoškemu delu namesto zapiranj in kaznovanju, strokoven in profesionalen pristop vzgojiteljev k mladostnikom, ki so vedenjsko in osebnostno moteni s konceptom permisivnosti, za katerega smo se zavzemali in smo ga poskušali uveljaviti ob koncu 60. let in v 70. letih. H kakovostim, ki so temelj sodobnim strokovnim konceptom zunajdružinske vzgoje, uvrščajo tudi napake, ki so del resničnosti vzgojnih zavodov oziroma vzgojne prakse. To velja npr. za razpuščenost in neobladovanje ekscesivnega vedenja ali vedenja, povezanega z grobim kršenjem veljavnih pravil, popustljivost v primerih, ko za to ni nobenega opravičila, naivna zaupljivost in familijarnost, pomanjkljiv nadzor, uveljavljanje "laissez faire" stila vodenja ipd. Vse to je, pravijo, permisivnost, ki se je začela v vzgojnih zavodih uveljavljati ob koncu 60. let. Permisivnost pa, da je danes neustrezna, ker je v vzgojnih zavodih vedno več mladine s hujšimi vedenjskimi in osebnostnimi motnjami, ker je v pošolskih vzgojnih zavodih vse več mladostnikov, ki jim je sodišče izreklo vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod in ker je v teh zavodih vse več mladostnikov, ki so že dopolnili 18. leto. Tudi, da se mladost-

niki v zavodih spričo odprtosti povezujejo s problematičnimi vrstniki v širšem socialnem okolju, prav tako s prodajalci in preprodajalci mamil in pa da se iz vzgojnih zavodov širi agresivnost in deviantno vedenje v neposredno in tudi širše socialno okolje in da dobiva zaradi zavodskih gojenčev širše in nevarnejše razsežnosti.

Vsa ta opažanja in opozorila so seveda točna in prav bi bilo, da bi se dogovorili, kako se nastalih problemov v prihodnje lotevati, da bi jim bili kos. Toda s permisivnostjo ti problemi prav gotovo nimajo nobene zveze. Lahko da so v zvezi s konceptualno neorientiranostjo ali brezkonceptnostjo, lahko tudi z nesodobnimi koncepti, ki v postmoderni preprosto niso več učinkoviti, toda gotovo ne s permisivnostjo. Od permisivnosti je ostalo le še ime, včasih tudi izgovor in opravičilo za storjene napake.

Vsekakor pritiski od zunaj soustvarjajo krizo vzgojnih zavodov in jo povečujejo. To pa je le eden izmed tehtnih razlogov, da se zavodi konceptualno na novo usmerijo in da iščejo rešitve, primerne času, v katerem živimo, obogatene z znanjem in izkušnjami, ki smo si jih pridobivali v preteklosti.

Problemi tretmanske paradigme

Permisivnosti, ki smo jo v preteklosti pogosto, vsaj pri nas, povezovali s tretmanom, nikakor ne moremo povezovati in še manj enačiti s tretmanom. Tretman običajno opredeljujemo kot vsak poseg v človeka ali v njegovo socialno okolje, od katerega pričakujemo pozitivne vedenjske ali osebnostne spremembe. Tretman lahko temelji na psihodinamičnih teoretičnih osnovah, lahko na mentalnohigienskih izhodiščih, ali na spoznanih behavioristične psihološke šole. Tretmanski posegi so lahko individualni ali skupinski, lahko postavljajo v ospredje psihološko svetovanje ali plastično kirurgijo, ali pa gre za kompleksen pedagoški pristop, ki ga je francoski specialni pedagog, Cortioux, domiselno opredelil kot "življenje z drugimi kot poklic".

Tretmanska paradigma je v 50. in 60. letih v razvitem svetu, v Evropi in v Ameriki, prerasla v pravo ideologijo in s tretmansko orientacijo so želeli strokovnjaki nadomestiti tedaj prevladujoč represiven pristop do storilcev kaznivih dejanj s strokovno pretehtanimi modeli in metodami, ki naj bi - po do tedaj prevladujočih mnenjih v kriminologiji in penologiji - dale ustrežnejše in dolgoročnejše rezultate kot represija.

Tretman je doživel v 70. letih hudo kritiko. Spremenile so se družbene razmere v razvitem svetu, industrijsko obdobje se je začelo prevešati v

postindustrijsko, razen tega pa se je izkazalo, da je bil tretman zlorabljen za različne oblike rafiniranega fizičnega in psihičnega nasilja. Tretman je v celoti zavrnila novonastajajoča kriminološka šola interakcionizem, ki se je začela uveljavljati ob koncu 60. let in v 70. letih, skupaj z gibanji, kot so bila antipsihiatrija, antiinstitucionalizem, antiavtoritarnost. Med kritike tretmana in tretmanske orientacije lahko uvrstimo, med drugimi, Foucaulta, Lacana, Gillija, Millottovo, pri nas pa Žižka, Močnika, Kanduča, Šebartovo in Javornikovo.

Pri obravnavanju odraslih obsojencev se je v 70. letih v razvitem svetu zopet začela uveljavljati klasična represija. V Združenih državah Amerike so v 70. in v 80. letih mrzlično gradili nove zapore. Zapori so prenapolnjeni, pravosodje pa terja za zatiranje kriminalitete in za gradnjo novih zaporov vse večji delež v proračunu. Represivni politiki sta naklonjena država in javnost, kriminaliteta pa ne upada, pač pa vseskozi narašča. Ne samo pri odraslih, tudi pri mladoletnikih. Že znanim, klasičnim oblikam kriminalitete in socialne patologije se pridružujejo nove, vse bolj se razraščata narkomanija in alkoholizem, povečuje se število samomorov in kaznivih dejanj, povezanih z nasiljem.

Tako kot pri odraslih, se je v razvitih evropskih državah tudi pri obravnavanju delinkventnih mladostnikov povečala uporaba represivnih pristopov in metod. Toda bolj kot to je za obdobje 70. in 80. let pri obravnavanju mladostnih prestopnikov značilna nekakšna konceptualna neorientiranost in beganje iz ene skrajnosti v drugo. Mnoge institucije so vztrajale pri tretmanskih konceptih, še posebej tiste, ki so bile pri tem v preteklosti uspešne, nekatere so preskušale nove zamisli in nove pristope. V tem obdobju se je začela uveljavljati ideja normalizacije, integracije in v zadnjem času še vključevanja (inkluzije). V zvezi s tretmanom so se začeli strokovnjaki zavzemati za diferenciran in za individualiziran pristop. Dokazujejo, da je mogoče - v primerjavi s klasičnim kaznovalnim pristopom - doseči s tretmanom od 10-50% boljše učinke. Kolikor bolj namreč izbran tretmanski pristop ustreza posamezniku, njegovim lastnostim in njegovemu položaju, toliko večji je učinek takšnega pristopa. Mogoče pa je izbrati med vedenjskimi, kognitivnimi, psihodinamičnimi, modelnimi in multimodelnimi strategijami (F.T. Cullen etc.: Zapori v krizi, Ameriška izkušnja, 1996). F. Cullen napoveduje tudi pri obravnavanju odraslih storilcev kaznivih dejanj vrnitev k prevenciji in k tretmanu v vsem razvitem svetu, kajti represija in kaznovanje sta se izkazala za neučinkovita in predraga tudi za bogate, visoko razvite države. Takole zaključuje F. Cullen v članku svoje razmišljanje: "Na zapore in na ustanove, namenjene

mladoletnim prestopnikom, v prihodnje ne bomo več gledali kot na kletke, katere bi bilo treba do zadnjega kotička napolniti z ljudmi, ki so prekršili družbene norme, pač pa kot na institucije, ki jih imamo zato, da bi zaustavili v njihovem nevarnem delovanju nevarne ljudi. Za tiste pa, ki bodo zopet kmalu med nami, pa izbirajmo metode, ki bodo procese njihovega vključevanja pospeševale in ne ovirale.”

V razvitem svetu torej napovedujejo oživitav tretmana, izpopolnjene-ga, zelo diferenciranega in individualiziranega, dopuščajo pa tudi trše in bolj zaprte pogoje prestajanja kazni ali izvrševanja vzgojnih ukrepov, za tisti, manjši del populacije prestopnikov, pri katerih so odpovedali že vsi drugi poskusi in pristopi.

Kako v prihodnje?

Deviantnost in kriminaliteta sta družbena pojava. Sta stranski proizvod družbenih razmer. Če bomo pri tem predvsem razmišljali, kako s silo zaustaviti storilca kaznivih dejanj in številne posameznike v njihovem socialno patološkem vedenju, bomo zanesljivo ustvarjali in povečevali segregirano in vedno težje obvladljivo skupino, kajti družbene razmere ustvarjajo vedno nove in nove storilce kaznivih dejanj in ljudi s socialnopatološkim vedenjem, represija pa, vsaj dolgoročno, ne prinaša pričakovanih učinkov.

Mladi (če se omejimo na mlade) potrebujejo pomoč pri obvladovanju razvojnih nalog, potrebujejo pomoč pri spopadanju z dejavniki tveganja, ki otežkočajo njihovo razvojno pot, potrebujejo pa tudi pomoč pri iskanju izhodov iz začaranega kroga, ki ga ustvarja motnja (vedenjska ali osebnostna) v interakciji s socialnim okoljem.

Vzgojni zavodi imajo skupaj z drugimi vzgojnimi ustanovami, kot so mladinski domovi, stanovanjske skupine ali prevzgojni dom, edinstveno možnost za celovito preventivno, kurativno in vzgojno obravnavanje mladoletnih prestopnikov. Otrokom in mladostnikom, ki so bili napoteni v vzgojne ustanove, lahko pomagajo tako pri premagovanju razvojnih nalog kot pri spopadanju in pri odstranjevanju rizičnih dejavnikov in tudi pri korekciji njihovih osebnostnih motenj. Da bi vzgojni zavodi upravičili svoj obstoj in da bi tudi v prihodnje, v pogojih postindustrijske družbe, imeli nezamenljivo družbeno vlogo, bi morali rekonceptualizirati vzgojno izobraževalne, preventivne in kurativne programe, skladno s potreba-mi časa, v katerem živimo. Pri tem bi morali upoštevati:

1. Na povečevanje kriminalitete in socialno patoloških pojavov med

mladimi, pa tudi na izgrede v vzgojnih zavodih in v prevzgojnim domu se v prihodnje ne bi kazalo odzivati panično in iracionalno, s povečevanjem represije, z zapiranjem in ograjevanjem vzgojnih in kaznovalnih institucij. Ne bi smeli sprejemati političnih odločitev ter mimo stroke in brez strokovnih podlag v temelju spreminjati konceptov delovanja vzgojnih in kaznovalnih institucij, še zlasti, če so ti koncepti arhaični in neustrezni za sedanji čas.

V 70. in 80. letih smo se pri nas izognili ostremu prehodu iz tretmanske usmeritve k represiji. Zato ne bi kazalo prav sedaj "odpirati vrat" represiji in poostrenemu kaznovanju, ko so začeli v razvitem svetu ugotavljati, da je takšna pot predraga, neučinkovita in zgrešena.

2. Morali bi opraviti analizo konceptov, vzgojnih programov in uveljavljene prakse v vzgojnih, prevzgojnih in kazenskih ustanovah. Koncepte, programe in prakse bi morali očistiti arhaizmov pri opredeljevanju ciljev, načel operativnih modulov in metod, pa tudi pogojev, v katerih delamo.

3. Pri koncipiranju vzgojnih, prevzgojnih in kaznovalnih ustanov bi morali tako pri izboru tretmanskih modelov kot pri oblikovanju režima uveljaviti načelo diferenciacije in individualizacije.

4. V vzgojnih, prevzgojnih in kaznovalnih ustanovah bi bilo treba posebno pozornost nameniti vsebini vzgojnega dela in poskušati z bogatimi vsebinami, zanimivimi za gojence oz. za stanovalce, nadomeščati potrebe po zapiranju in fizičnem varovanju.

5. Pretežno nadzorno vlogo v vzgojnih, prevzgojnih in kazenskih ustanovah bi bilo treba zamenjati s strokovnim pedagoškim, korektivnim in preventivnim delovanjem. V tej zvezi bi morale pedagoške kadrovske šole ponuditi programe za usposabljanje poklicev, ki bi lahko strokovno odgovorno opravljali svoje delo.

Literatura

Cullen, F., T. in drugi (1996), *Prisons in Crisis: The American Experience*. V: Matthevs, R. (ed.): *Prisons 2000. An International Perspective on the Current state and Future of Imprisonment*. Great Britain: Macmillan Press Ltd. str. 21-52.

Ginger, S. (1990), Specialni vzgojitelj na pragu Združene Evrope in v svetu 1992. *Iskanja vzgoja-prevzgoja VII/9*, str. 101-115.

Javornik, M. (1991), Prevzgojne institucije in neuspeh njihovega delovanja. *PEBJ 9/1-2*, str. 7-21.

Javornik, M., Šebart, M. (1992), Od alternative k alternativni do srečnega konca. *Iskanja, vzgoja-prevzgoja* 9/12, str. 28-35.

Kanduč, Z. (1998), Kaznovanje po zlomu rehabilitacijskega modela. *RKiK* 39/4, str. 301-312.

Petrovec, D. (1991), Moje in možnosti tretmanskega modela, *PEBJ* 9/3, str. 41-57.

Petrovec, D. (1997), Nekatera temeljna načela izvrševanja kazenskih sankcij. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.

Identiteta in delovna področja otroškega skrbstva

John R. Hudson

Povzetek

Delovna področja otroškega skrbstva je prva knjiga, ki raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V prvi deli knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V drugi deli knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V tretji deli knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V četrtem delu knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V petem delu knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V šestem delu knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V sedmem delu knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V osmem delu knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V devetem delu knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva. V desetem delu knjige avtor raziskuje, kako delovna področja otroškega skrbstva vplivajo na identiteto in delovna področja otroškega skrbstva.

